

Rozhodující podíl SSSR na vítězství ve druhé světové válce

Druhá světová válka byla událostí, která pro celou řadu příčin poutá neustále zájem nejen historiků a politiků, ale většiny lidí. Je tomu tak proto, že v ní šlo o celý další vývoj lidstva a především proto, že procesy, které v ní dozrávaly nebo získávaly svou podobu, předurčily poválečný svět a mají stále svůj aktuální význam. Mám na mysli zvláště nebyvalý vzrůst autority a síly Sovětského svazu a celého komunistického a levicového hnutí, které má rozhodující podíl na poválečném vývoji v Evropě, Asii a dalších kontinentech na úkor sil reakce — imperialismu. Byla počátkem procesu, který nazýváme procesem přeměny vzájemného poměru sil socialismu a imperialismu, pokroku a míru.

Historie 2. světové války je také zdrojem výchovy v duchu horoucího vlastenectví a proletářského internacionalismu, o čemž nám zvláště Velká vlastenecká válka Sovětského svazu a národně osvobozenecký boj fašismem porobených národů podává nesčíslná svědectví. Je také přesvědčivým důkazem, že neexistuje na světě síla, která je schopna porazit a zlomit lid bojující za svobodu a nezávislost, která je schopna zastavit světový pokrok směřující ke spravedlivé beztržní společnosti. Vítězství pokrokových sil ve druhé světové válce je proto stále živým odkazem, spjatým se současným bojem za svobodu, pokrok, mír a socialismus.

Proto se po celou dobu od jejího skončení vede mezi marxistickými a buržoazními historiky, mezi celou marxisticko-leninskou a buržoazní ideologií ostrý zápas o výklad a zhodnocení jevů a procesů uvnitř epopeje 2. světové války, vede se ostrý ideologický boj i o zhodnocení podílu Sovětského svazu a Západu na porážce fašismu (resp. revoluční a buržoazní složky protifašistické koalice), o různý výklad faktorů, které určovaly tento podíl. Tento zápas, ve skutečnosti o smysl protifašistického boje, je součástí třídního střetnutí revoluční a buržoazní ideologie, který provází boj revolučních hybných sil současnosti v čele se světovou socialistickou soustavou vedenou SSSR se silami imperialistické reakce.

Sovětská historiografie, a spolu s ní historici ostatních socialistických zemí se snaží podat pravdivý výklad průběhu 2. světové války i vzájemného podílu sil imperialistické koalice na porážce mocností fašistického bloku v čele s Německem a Japonskem, protože při něm nezkresleně vyniká revoluční role Sovětského svazu i podíl lidových sil odporu na spravedlivém charakteru války a konečné porážce fašismu. Naopak buržoazní historiografie se opírá o účelově vybraný souhrn objektivních faktů, které nadto interpretuje z hlediska třídních zájmů buržoazie. Cíl je jasný: zdiskreditovat rozhodující podíl SSSR, zatemnit jeho revoluční a internacionální cíle v této válce, zakrýt nepřemožitelnost socialistického společenského zřízení a současně vylicit Západ jako rozhodného odpůrce fašismu, samozřejmě se zamlčením podílu, který měl na vzniku a podpoře fašistických režimů před 2. světovou válkou (nehledě na současnou tolerantnost a podporu fašismu v různých zemích světa).

V podstatě stejný cíl sledují historici NSR nebo dokonce bývalí hitlerovští generálové i historici vítězných západních mocností. Snahy o **falzifikaci** (protože jediné tak můžeme nazvat tyto snahy) historie 2. světové války můžeme utřídít do několika problémových okruhů.¹⁾ Především se snaží zatemnit právě **příčiny jejího vzniku**, skutečnost, že se zrodila jako produkt imperialismu a byla připravována s cílem zničit SSSR. Buržoazní historiografie se snaží dále zakrýt skutečný **charakter války**, její imperialistické, reakční a dobytelské cíle ze strany jak fašistických zemí, tak i západních velmocí, a také to, že ze strany Sovětského svazu a lidového odboje, vedlého převážně komunistickými stranami, šlo o spravedlivou válku. Konečně je to snaha falzifikovat **samotný podíl Sovětského svazu** ve vztahu k podílu USA a Anglie na porážce fašismu ve 2. světové válce a snaha uvádět faktory, které snižují roli, kterou skutečně Sovětský svaz v této válce sehrál a příčiny jeho vítězství.

Západoněmecká historická a memoárová produkce o 2. světové válce se snaží především dokázat, že příčiny porážky fašistického Německa netkvěly v hazardérské politice německého imperialismu, v samotném rozporu mezi jeho cíli a možnostmi k jejich realizaci, ale v různých nahodilých nebo vnějších skutečnostech. Snaží se smýt vinu německé generalisty na porážce. Omlouvají to diletantismem a despotismem Hitlera, obviňují „demokratický Západ“ z nejednotnosti postupu vůči bolševismu, ospravedlňují vpád do SSSR jako nezbytnou „preventivní válku“.

Spolu s nimi i výklad 2. světové války v USA i Velké Británii nalézá řadu „argumentů“, které snižují velikost boje Rudé armády, její umění a hrdinství a naopak zdůrazňují podíl jejich zemí a armád. Hovoří o obrovské početní převaze sovětských vojsk, o „generálu mrázovi“, o špatných komunikacích a obrovském prostoru Sovětského svazu, přeceňují vlastní materiální pomoc boji Rudé armády i význam západních front. Dokazují, že počátkem přelomu ve 2. světové válce nebylo hrdinské vítězství u Stalingradu, k němuž byly vytvořeny předpoklady celým předchozím průběhem Velké vlastenecké války, ale porážka několika německých a italských divizí u El Alameinu v severní Africe.

Jak tomu je ve skutečnosti?

Předem uvedu základní kritéria, podle kterých můžeme objektivně analyzovat podíl na vítězství ve válce.²⁾

¹⁾ Srovnej P. Žilin, Základní problémy historie druhé světové války, Historie a vojenství č. 2/1973, str. 260 a n.

²⁾ Srovnej Rozhodující úloha Sovětského svazu a jeho ozbrojených sil ve druhé světové válce, HPS ČSLA, NV 1970, str. 17 a n.

Na prvním místě je nutné srovnat úsilí jednotlivých subjektů ve vztahu k jejich ekonomickým, vojenským, lidským a morálním možnostem, v podstatě tedy možnost a konkrétního přínosu státu ve válečném úsilí.

V závislosti na tom pak zkoumat velikost, rozsah a charakter bojové činnosti, tzn. dobu trvání bojové činnosti, délku fronty, intenzitu bojů a jejich výsledky, množství zúčastněných sil a prostředků na obou stranách a v neposlední řadě přinesené oběti, resp. škody způsobené nepříteli. Je zřejmé, že nejvýznamnějším ukazatelem jsou výsledky dosažené přímo v ozbrojeném boji.

Současně s tím se domnívám, že samotný podíl jednotlivých států uvnitř koalice na vítězství ve válce je závislý na **charakteru války** vedené každým z těchto států i na **cílech**, které ve válce sleduje. Již z třídně rozdílného charakteru států protifašistické koalice a tudíž i třídně rozporného charakteru samotné této koalice vyplývá, že její účastníci sledovali ve válce svou vlastní **různou politiku a cíle**, které náležely určitý, i když ne zcela přesný odraz ve strategickém úsilí na frontách.

Sovětský svaz od počátku, a také plně v souladu se svou předválečnou leninskou politikou, stál jako **nejdůslednější odpůrce fašismu** a byl proto z hlediska tohoto třídního pohledu i nejzákladnější překážkou fašismu v jeho výbojích ke světovládě. Vstupem Sovětského svazu do války byl dovršen proces jejího přetváření z války imperia- listické ve válku spravedlivou, **válka se stala třídním střetnutím** nejreakčnějšího imperialismu se socialismem, zápasem na život a na smrt. Proto byly do ní vrženy všechny možné prostředky a síly na obou stranách.

I svými cíli, které od počátku ve válce sledoval, Sovětský svaz se projevil jako nejdůslednější protifašistická síla. Především to byly **cíle národní**, jejichž splnění spočívalo v obhájení nezávislosti socialistické vlasti a vyhnání okupantů, a **cíle internacionální**, které nalezly výraz v úsilí SSSR osvobodit fašismem porobené národy a pomoci jim obhájit jejich svobodu a nezávislost. Oba tyto základní cíle byly úzce spjaty s **obecně demokratickým cílem** — důslednou porážkou fašismu a odstranění příčin jeho vzniku. Tedy cíle, jejichž splnění předpokládalo jednotu vojenského a zahraničně politického úsilí. Tyto cíle hned na počátku Velké vlastenecké války veřejně vyhlásil v rozhlasovém projevu J. V. Stalin dne 3. 7. 1941³⁾ a byly formulovány ve Směrnici ÚV strany a Rady lidových komisařů SSSR ze dne 29. 6. 1941.

Naopak nedůsledný antifašismus západních mocností, jejich spekulativní a ne vždy čestný postoj vůči SSSR (snad s určitou výjimkou F. D. Roosevelta), který vycházel z jejich třídní spřízněnosti s fašismem, předurčoval i jejich zájem na rozhodném boji s fašismem. Pokud tak činily, tak jenom potud, dokud fašistické Německo ohrožovalo jejich vlastní mocenské zájmy a v poslední fázi války pak především proto, že přenechání vítězství ve válce (např. v Evropě) jedině Sovětskému svazu by ohrožovalo jejich zájmy a postavení po válce. Jejich podíl na porážce fašistického Německa i Japonska, popř. Itálie, vždy odpovídal těmto vlastním cílům a nikdy se neprojevil v totálním nasazení všech sil a prostředků, které měly k dispozici.

Chceme-li určit velikost skutečného podílu jednotlivých států protifašistické koalice na vítězství ve 2. světové válce, pak nejlepší metodou je **srovnání válečného úsilí a bojové činnosti na jednotlivých válečných či strategických frontách**.

Do přepadení SSSR ovládlo fašistické Německo prakticky celou Evropu buď přímo, nebo nepřímo (připoutáním k závislosti na své politice) s výjimkou SSSR a Velké Británie. Do té doby se německá armáda v podstatě nestřetla s vážnějším odporem; vždyť na evropském válečném divadle do přepadení SSSR v polském a francouzském tažení i při ovládnutí Balkánu a některých severovýchodních zemí ztratila německá armáda 41 000 vo-

³⁾ Srovnej K. Brabec, Sovětská zahraniční politika ... 1917—1972, ÚV SČSP 1972, str. 57.

jáků a měla 150 800 raněných. Tak málo stálo fašismus porobení a ovládnutí Evropy. V době útoku na SSSR nevedlo fašistické Německo prakticky nikde větší bojovou činnost. V té době mělo 3 divize s asi 50 tisíci vojáky na bojišti v severní Africe, kde však od dubna do listopadu 1941 byl relativní klid, a nezbytné okupační síly v evropských zemích. Zbytek — 153 vlastních divizí a 37 divizí svých satelitů — vrhlo v červnu 1941 proti Sovětskému svazu. Úhrnem to činilo 80 % pozemního vojska a 90 % leteckých sil Německa. Vyjádřeno v počtech to znamenalo 5,5 miliónu vojáků, 3 712 tanků, okolo 50 tisíc děl, 4 950 letounů a 193 válečných lodí.⁴⁾

Přitom to byly jednotky plně bojeschopné, zkušené v bojích po celé Evropě, s nesmírnou důvěrou ve vlastní neporazitelnost.

Přes určitou překvapivost útoku a další činitele, které určovaly převahu fašistů v prvním období války, kladla Rudá armáda nepříteli odpor s jakým se nikde nepotkal. Ztráty agresora každým dnem narůstaly a koncem 3. měsíce války již přesahovaly půl miliónu vojáků.

Po celou dobu války působila proti SSSR drtivá většina nejlepších fašistických divizí a jednotek. Tak v polovině roku 1943, v době zásadního přelomu ve válce, bylo v SSSR 195 německých divizí a 2 brigády, zatímco v Africe dosáhl počet divizí nejvyššího čísla šesti a jedné brigády a v Itálii bojovaly dvě německé divize. Ani v závěrečném období války, po otevření druhé fronty ve Francii se tato skutečnost nezměnila, i když Německo bylo nuceno část svých sil přesunout na Západ. Zde ovšem bojovaly svazky méně bojeschopné, často s neúplnými počty, jak vyplývá i ze srovnání početních stavů v tabulce 1.⁵⁾

Tabulka 1

1. 7. 1944		28. 2. 1945		Fronta
svazky/brigády	lidé v tis.	svazky/brigády	lidé v tis.	
172/5	2 885	207/16	2 005	sovětsko-německá
22/0	318	26/0	280	italská
66/0	773	72/3	700	západo-evropská

Mimoto na sovětsko-německé frontě působily ještě značné síly spojenců Německa. K 1. 11. 1941 to např. bylo 66 divizí a 13 brigád a ještě 1. 7. 1944 51 divizí a 19 brigád.

V této souvislosti je zajímavé srovnání tzv. rozhodujících bitev, které měly vliv na definitivní přelom ve válce.

Buržoazní historiografie i propaganda zveličují zcela neúměrně význam severo-afrického bojiště a zvláště bitvy u El Alameinu. Skutečnost je ale taková, že v severní Africe působilo jen asi 2—3 % všech německých sil. Ve druhé polovině roku 1942 to byly celkem čtyři německé a 8 italských divizí, jejichž část byla sice u El Alameinu poražena, ale jejichž jádro uniklo rozdrčení. Tato bitva, stejně jako vylovení amerických vojsk v Alžíru a Maroku, měla jistě svůj význam, ale v podstatě nepřekročila lokální charakter, nezasáhla ani v nejmenším podstatně schopnost Německa vést další boj.

⁴⁾ Viz V. Machalov. Inspirující příklad sovětského lidu v boji s fašismem, Historie a vojenství 1/1974, str. 76.

⁵⁾ Údaje jsem převzal ze statí podle pozn. 2, str. 4.

Zcela jinak tomu bylo u hlavních bitev do roku 1943 na východní frontě.

Tak v bitvě u Moskvy vedla sovětská vojska útok na šířce 1 000 km a rozbila v ní 38 elitních německých divizí a zničila 300 tisíc fašistických vojáků. Bitva u Moskvy byla vůbec první prohranou bitvou Německa ve 2. světové válce a vedle lidských a materiálových ztrát značně otřásla i sebedůvěrou velení i armády. Vítězství Rudé armády u Moskvy hodnotí sovětská literatura jako počátek zásadního přelomu v průběhu války. Tato porážka spolu se stále narůstajícím odporem Rudé armády donutila fašistické velení k pokusu prorazit pouze na jižním strategickém směru.

Na konci roku 1942 se útočníkům podařilo za nesmírných ztrát postoupit až ke Stalingradu a na úpatí Kavkazu. Úžasná životaschopnost socialistického státního zřízení, jeho ekonomiky se projevila v tom, že do konce roku 1942 byla uskutečněna úplná přestavba průmyslu a ten byl schopen plně zabezpečovat potřeby fronty. Současně byl SSSR schopen vytvořit dostatečnou strategickou převahu sil na tomto směru a přejít k protiúderu. Stalingrad byl druhou velkou porážkou, která vážně oslabil síly fašistického bloku. Ztráta 32 divizí, 2 tisíc tanků a 2 tisíc letadel byla natolik citelná pro vypjaté zdroje Německa, že se mu již nikdy nepodařilo získat nazpět ztracenou iniciativu. Stalingradem roku 1943 začal rok velkého přelomu ve válce, který byl dovršen zničením fašistického útočného uskupení 50 divizí v kurském oblouku. Zde nepřítel ztratil 30 divizí a více než půl miliónu vojáků, asi 1,5 tisíce tanků, 3 tisíce děl a více než 3,5 tisíce letounů. V bitvě u Kurska se poprvé podařilo vytvořit absolutní převahu všech sil a prostředků ve prospěch Rudé armády. V živé síle to bylo 1,4×, v počtu děl a minometů 1,9×, v počtu tanků a samohybných děl 1,3× a v letadlech 1,6×.⁶⁾

V západní literatuře je velmi rozšířené tvrzení, že rozhodující pro bojeschopnost Rudé armády byly **dodávky válečného materiálu**, především ze Spojených států, že bez nich by SSSR nedokázal zacelit rány prvního období války a zesílit svou vojenskou moc natolik, aby byl schopen Německo porazit.

Pravda vysvítne opět z čísel a faktů.

V nejtěžším období války byla pomoc minimální. Poměrně největší dodávky amerického materiálu do SSSR přicházely v letech 1942–1943. V této době dostal SSSR 2 400 tanků (sám vyrobil téměř 50 tisíc tanků), 3 000 letadel (vlastní výroba SSSR 60 000 letounů). Za celou dobu války nepřekročila pomoc Západu 4 % dodávek z vlastní výroby SSSR. Prakticky za celou válku obdržel SSSR od USA, Kanady a Velké Británie 9 114 tanků, 12 256 letadel, 5 389 děl a některý další materiál.⁷⁾ Na druhé straně SSSR od počátku Velké vlastenecké války do konce roku 1944 vyrobil a dodal armádě 82 645 tanků a samohybných děl a 115 371 letadel.⁸⁾ Přitom např. tanky dodávané za Západu byly převážně lehkých a zastaralých typů, které neodpovídaly náročným podmínkám vedení tehdejší války. O tom svědčí ostatně i telegram J. V. Stalina F. D. Rooseweltovi z 18. 7. 1942, kde uvádí: „Považuji za svou povinnost upozornit, že jak tvrdí naši odborníci na frontě, americké tanky snadno hoří od zásahu protitankových děl ...“⁹⁾

Byla to především hrdinská práce sovětských dělníků, starců, žen i dětí a organizační role KSSS, která dokázala evakuovat jen ve druhé polovině roku 1941 1 360 velkých průmyslových závodů, přeorientovat celý průmysl a zemědělství pro potřeby

⁶⁾ Tato skutečnost současně vyvrací tvrzení K. Tippelskirche v práci „Dějiny druhé světové války“, že sovětská vojska vyhrála masou, až dvacetinásobnou převahou.

⁷⁾ Viz Z dějin SSS, díl III, Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1973, str. 44.

⁸⁾ Viz Druhá světová válka, Naše vojsko, Praha 1966, str. 399.

⁹⁾ Z dějin KSSS, díl III, str. 44.

fronty a zastavit pokles výroby ještě do konce roku 1941 a od druhé poloviny roku 1942 dodávat armádě vše, co k boji potřebovala.

Rozhodující význam sovětsko-německé fronty pro konečné vítězství antifašistické koalice vysvitne i z dalších údajů.

Tak **šířka fronty**, na které probíhaly boje, se pohybovala do konce roku 1944 od 4 tisíc do 6 tisíc km, zatímco nejdelší západoevropská fronta po invazi anglo-amerických vojsk ve Francii činila nejvýše 800 km, v Itálii a Africe dokonce jen 300 až 350 km.

Na východní frontě byla nesrovnatelně vyšší **intenzita bojové činnosti**. Vezmeme-li počet aktivních bojových dnů na této frontě za základ (100 %), pak na ostatních frontách činila:

— na západoevropské	22,2 %
— na italské	37,3 %
— na severoafrické	23,4 % ¹⁰⁾

Sovětská armáda způsobila nepříteli také **rozhodující ztráty**, které nedokázal zacetit. Jen fašistické Německo ztratilo na Východě téměř 10 miliónů vojáků (mrtví, ranění, zajatí), 77 tisíc letadel, 48 000 tanků, 167 tisíc děl a minometů.¹¹⁾

Západní historici také často uvádějí, že schopnost Německa vést válku byla ochromena v důsledku ničivosti **leteckých náletů** anglo-amerického letectva. Ovšem sami někteří autoři na Západě, kteří se přidržují faktů, musí přiznat, že tomu tak nebylo. Např. B. Klein v knize Hospodářské přípravy Německa na válku sám zdůrazňuje, že masové nálety nezlomily vůli Německa k odporu a že jeho „celkový účinek zdaleka nesplnil očekávání tehdejších odborníků.“¹²⁾

K úplnosti všech východisek pro posouzení role Sovětského svazu na porážce fašismu ve druhé světové válce je nutné ještě uvést jeho **podíl na porážce Japonska**. I v tom jsou na Západě fakta zkreslována.

Je pravda, že Sovětský svaz vstoupil do války s Japonskem až 9. 8. 1945 a že boje na sovětsko-japonské frontě trvaly jen 25 dní, ale co do intenzity předčily předchozí boje Japonska s USA. Samotný vstup SSSR do války postavil Japonsko do bezvýchodného postavení. V ten den vyhlásil ministerský předseda Suzuki: „Vstup Sovětského svazu dnešního dne do války nás staví do bezvýchodného postavení a činí nemožným další pokračování války.“¹³⁾

Rudá armáda za 25 dnů rozdrtila elitní složku japonské armády tzv. kvantunskou armádu mající téměř 1 milión mužů ve 31 divizích a 12 brigádách. (Spolu se satelity Japonska to bylo uskupení 49 divizí, 27 brigád, 6 samostatných pluků s 5 000 děly, 1 000 tanky a 1 000 letadly.¹⁴⁾ Tím byla osvobozena nejen severovýchodní Čína a severní Korea, ale byly vytvořeny předpoklady pro přenesení bojové činnosti přímo na japonské ostrovy.

Sovětský svaz přinesl pro vítězství nad fašismem také největší ztráty a oběti. Na frontě a v zázemí zahynulo téměř 20 miliónů sovětských občanů a vojáků, na frontě zahynulo asi 2 milióny komunistů. V době války bylo zničeno 1 710 měst, 70 tisíc vesnic, 32 tisíc důležitých průmyslových závodů.

Naproti tomu ztráty Velké Británie činily 445 tisíc vojáků a 61 tisíc civilního obyvatelstva v důsledku náletů a USA 293 tisíc vojáků. Přitom území USA nebylo válkou vůbec dotčeno.

¹⁰⁾ Viz rozhodující úloha Sovětského svazu a jeho ozbrojených sil ..., str. 28.

¹¹⁾ Historie a vojenství 2/1973, str. 270.

¹²⁾ Srovnaj Historie a vojenství 3/1965, str. 454–455.

¹³⁾ Stát A. Orlova, XXIV. sjezd KSSS a odhalení buržoazních falzifikátorů historie, Historie Historie a vojenství 6/1973, str. 1 040.

¹⁴⁾ Druhá světová válka, str. 173.

Z těchto faktů nesporně vyplývá, že **rozhodující podíl na vítězství ve druhé světové válce měl SSSR**. Pro sovětského vojáka, občana, ani státního činitele neexistovalo dilema, zda je důležitější vyrábět nebo bojovat za vítězství ve válce (např. americký historik A. Blum se snažil ve svém vystoupení „Voják nebo dělník“, „Dilema USA za druhé světové války“ na XIII. mezinárodním kongresu historiků roku 1970 v Moskvě dokázat, že to byla americká výroba, která sehrála rozhodující roli v porážce fašismu).¹⁵⁾ V Sovětském svazu stála otázka takto — vše pro frontu, vše pro vítězství nad fašismem. Všechno bylo podřízeno splnění národních, internacionálních a demokratických cílů války.

Jestliže se buržoazní historiografie a propaganda snaží překroutit objektivní fakta, pak je tomu především proto, že se snaží zamlčet **vnitřní faktory vítězství** Sovětského svazu v této největší a nejstrašnější, ale také nejosudovější ze všech dosavadních válek.

Především je třeba říci, že základním zdrojem morální síly sovětských lidí bylo přesvědčení o spravedlivosti boje proti fašismu za obranu socialistické vlasti a svobodu dalších národů. Z těchto spravedlivých cílů války vyrostla mohutná internacionální jednotka lidových vrstev pod vedením revolučních stran, které utvořily hráz světové reakci a předurčily i obraz poválečného světa.

Základním předpokladem vítězství ve válce bylo především **sovětské socialistické zřízení**, které vychovalo generace přesvědčených obránců a budovatelů socialismu, vlastence a internacionalisty. Byla to **socialistická ekonomika**, která v nejtěžších podmínkách dokázala zásobovat bojující armádu i poskytovat prostředky a pomoc spojeneckým zemím a jejich bojujícím složkám.

Byl to pevný **svazek národů a národností SSSR**, který vydržel nejtěžší zkoušky i útoky nacistické propagandy.

Falzifikátoři historie druhé světové války se snaží zamlčet, že významným způsobem se na porážce fašistického Německa, Japonska a jejich satelitů podílela **sovětská vojenská věda**, opřená o metodologii marxismu-leninismu.

A především se snaží zamlčet, že základní podmínkou válečného vítězství SSSR byla **vedoucí úloha KSSS** v době celé existence sovětského státu i její vojenskoorganizační, hospodářskoorganizační a ideologická činnost přímo v době Velké vlastenecké války.

Proč? Protože to jsou faktory, se kterými musí imperialismus počítat nejenom v současném soutěžení mezi socialismem a imperialismem, ale i v případě válečného konfliktu, který vždy zůstává záložní zbraní světové reakce.

¹⁵⁾ Viz Historie a vojenství 2/1973, str. 271.